స్టేట్ బ్యాంక్
బుక్ క్లబ్,
విజయవాడ.
బుక్ నెం.

స్త్రీ

"బామ్మా! మంచినీళ్ళు కావాలి!"

మనమడు గోపీ పిలుపుతో తుళ్ళిపడి లేచింది పార్వతమ్మ. మగతగా అప్పుడే వస్తున్న నిద్రతెర మళ్ళీ విడిపోయింది.

"ఇస్తానుండు బాబూ!" మెల్లిగా లేచివెళ్ళి, కూజాలో మంచినీళ్లు గ్లాసులో వంచి తెచ్చి ఇచ్చింది. తాగి నిద్రపోయాడు గోపీ. గ్లాసు బల్లమీద ఉంచిందేగాని, అక్కణ్ణించి అడుగు వెయ్యలేకపోయిందామె.

రాత్రిళ్ళు కూడా తనను వదలి ఉండని ఈ గోపిగాడు రేపటినించి ఎలా ఉంటాడు తనను వదలి? తను ఎలా ఉండగలదు వాడు లేకుండా? ఎవ్వరూ లేకుండా ఎలా కాలం గడుస్తుంది? కొడుకు రామం, కోడలు లక్ష్మి, వాళ్ళిద్దరితోబాటు ఈ గుంటవెధవ వెళ్ళిపోతే, ఇల్లు బావురుమంటూంటే తాను భరించగలదా?

హఠాత్తుగా ఆమెకొక ఊహ కలిగింది. పోనీ తామూ వాళ్ళతోబాటు వెళితే?

ఆలోచన రావటమే తడవుగా పార్వతమ్మ భర్త మంచంవేపు నడిచింది.

మంచి నిద్రలో ఉన్నందుకు గుర్తుగా విశ్వనాథం గురక పెడుతున్నాడు.

"ఏమండీ !" మెల్లిగా పిలిచింది పార్వతమ్మ.

కొద్దిగా కదిలి, నిద్ర మత్తుతోనే పూర్తిగా కళ్ళు తెరవకుండా, "ఏమిటే ?" అన్నారాయన.

"మనం కూడా మన రామంతో, లక్ష్మితోబాటు వెళదామండీ !" నసుగుతూ అంది పార్వతమ్మ.

విశ్వనాథం నిద్రమత్తు పూర్తిగా వదిలిపోయింది.

"ఏమిటే నువ్వంటున్నది ? మతిగాని పోయిందా ?"

"లేదు. మనమూ వాళ్ళతోబాటు వెళదామంటున్నాను. సర్దవలసిన సామానూ ఆట్టే లేదు కూడాను !"

మరు నిమిషంలోనే ఆమె తన ఆలోచనకు రూపం కల్పించేలా తోచడంతో చివాలున లేచి కూర్చున్నారాయన.

"పిచ్చి ఆలోచనలు చెయ్యక, ఇల్లూ, వాకిలీ వదిలి మన మెక్కడికి ?" ఎంత శాంతంగా చెప్పినా ఆ కంఠస్వరంలో కటుత్వమే గోచరించింది.

"చూడండి ! కుర్ర వెధవ ! అస్తమానం 'బామ్మా, బామ్మా !' అంటూ కొంగు పట్టుకు తిరుగుతూంటాడు. నేను పక్కన లేంది నిద్రకూడా పోడు ! రేపటినించి వీడు లేకుండా నేనెలా బతకగలను ! వాడూ దిగులుపడడూ ? పైగా మన రామాన్ని వదిలి నేనుండలేనండీ !" చివరి మాటలతో ఆమె కంఠం బొంగురుపోయింది.

భార్య వాలకాన్ని గమనిస్తున్న విశ్వనాథం గారికి ఆమె పరిస్థితికి జాలికూడా కలిగింది.

"పిచ్చిదానా! ఎంత అంటుకు తిరిగినా, గోపి వాళ్ళ అమ్మా నాన్నలను వదిలి క్షణమైనా ఉండగలడా? ప్రవాహం ఎప్పుడూ క్రిందికి ప్రవహిస్తుందే గానీ, పైకి, వెనక్కి మళ్ళుతుందా? మా అమ్మా నాన్నలు కూడా నన్ను వదిలి క్షణం ఉండగలిగేవారు కాదు. కానీ, వాళ్ళు వచ్చారా మన వెంట? వాళ్ళకోసం మనం మన దారిని నిరోధించుకున్నామా అనాడు? ఊరికే లేనిపోని ఆలోచనలు పెట్టుకుని దిగులుపడటం నీ కలవాటై పోయింది."

విశ్వనాథంగారు దుప్పటి బిగించేశారు.

ఎంత నెమ్మదిగా చెప్పినా, వారి మాటల్లోని మందలింపు పార్వతమ్మకు అర్థం కాకపోలేదు. మరీ ఆయన అన్న చివరి మాటలు ఆమెను కలవరపరిచాయి కూడా! గతస్మృతులెన్నో గబగబా దృశ్యాలుగా ఆమె కళ్లముందు మెదలటం మొదలుపెట్టాయి. వద్దు అనుకున్నా మనస్సు గత జీవితానుభవాల్ని తవ్వితీస్తూంది.

* * *

గోరింటాకు కడిగేసుకుని, చేతులు ఎర్రగా పండాయని మురిసిపోతూ, అందరికీ తన చేతులు చూపించాలనే ఆత్రంతో గబగబా పరిగెత్తుతున్న పన్నెండేళ్ళ పార్వతి, పరికిణి అడ్డుపడి బోర్లా పడింది గుమ్మం దగ్గిర.

"భలేగా పడ్డావే, పారూ! మరొక్కసారి పడమ్మా, చూస్తాను." అంటూ చప్పట్లు చరుస్తున్న రామకృష్ణ అన్నయ్యతో శ్రుతి కలిపి నవ్వింది పక్కింటి శారద.

పార్వతికి ఉక్రోషం ముంచుకువచ్చింది. తను పడ్డందుకు కాదు, అన్నయ్యతోబాటు శారద నవ్వినందుకు! అసలా శారద కెంతో గర్వం. క్లాసులో తనకంటె ఎక్కువ మార్కులు వస్తాయని అహంభావం. తను అందంగా ఉంటుందని అపోహ. ఇలా యెన్నెన్నో శారదను గురించి కసిగా అనుకున్నా మనస్సు ఊరట చెందలేదా రోజు.

మరొకసారి స్కూల్లో పార్వతికి తక్కువ మార్కులు వచ్చాయని టీచరు సన్న సన్నగా చివాట్లు వేసినప్పుడు కూడా ఇల్లాగే నవ్వింది శారద. ఇంటికి రాగానే, పుస్తకాలు గిరవా చేసి అలిగి కూర్చున్న పార్వతిని యెన్నో విధాల అనునయించింది తల్లి. సంగతి తెలిసి, తేలిగ్గా నవ్వేసిందావిడ.

"ఓహ్! ఇంతేగదా? ఈ సారి బాగా చదివి, శారద కంటే మంచి మార్కులు తెచ్చుకో! అప్పుడు నువ్వు పెద్దగా నవ్వచ్చు!" అంది.

ఆ సలహా యెంతో నచ్చింది. అహర్నిశలూ అవస్థపడి శారద కంటె ఓ నాలుగు మార్కులు ఎక్కువ సంపాదించేసరికి తాతలు దిగి వచ్చారు. అప్పట్లో పార్వతికి అది ఒక్కటే సమస్య. స్కూల్లో తనే ఫస్టుమార్కు తెచ్చుకోవాలి. అందరూ తననే మెచ్చుకోవాలి.

"ఆడపిల్ల కా మాత్రం చదువు చాలు!" అనే బామ్మ సిద్ధాంతానికి అమ్మ, నాన్న తల వంచక తప్పలేదు. ఘోర్తు ఫారం పాస్ అయిందనిపించింది యింతాచేసి.

ఇంతకుముందులా అమ్మ తనను ఎక్కడికి పడితే అక్కడికి వెళ్లనివ్వటం లేదు. ఇది మరీ బాధయిపోయింది. అస్తమానం ఇంట్లో కూర్చుని అల్లికలూ, కుట్లూ చేస్తున్నా విసుగు వేస్తూంది. రామకృష్ణయ్య చెప్పే చదువు కంటే, మొట్టికాయలే యెక్కువ పాలు కావటంతో యింటిదగ్గిర చదువుకు తనే స్వస్తి చెప్పింది పార్వతి. ఎవరేనా తెలిసిన మగవాళ్లు వస్తే, చనువుగా పలకరిస్తే కేక లేస్తుంది అమ్మ. పైగా అదేమిటో తనకూ కాస్త బెరుకుగానే ఉంటూంది.

తరుచుగా తన అందచందాల్ని గురించి, తన పెళ్లిని గురించి ప్రసక్తి వస్తూంది యింట్లో పెద్దల మధ్య. నిజంగానే ఏదో అందం కొత్తగా ఆవరించినట్లు పార్వతి కూడా గమనించకపోలేదు. వివాహాన్ని గురించిన అస్పష్టపు ఆలోచన లేవో గజిబిజిగా అల్లుకుంటున్నాయి, హృదయంలో. పెళ్లిచూపుల తంతు కూడా జరుగుతూంది అప్పుడప్పుడు. ప్రతి ఒక్కరి ముందుకు తనను బాగా అలంకరించి తీసుకువెళ్ళి కూర్చోబెడుతూంటే, చిరాకూ, కోపమూ కూడా కలుగుతున్నాయి పార్వతికి. కానీ, ఆ తరవాత రాబోయే ఫలితాన్ని గూర్చి, కుతూహలంగా ఎదురు చూడటంతో ఆ చిరాకు మాయమైపోతూంది. ఆ ఊహాచిత్రం వాస్తవరూపం ధరించింది.

విశ్వనాథంతో పార్వతి వివాహం వైభవంగా జరిగింది. మంగళవాద్యాలతో, బంధుమిత్రుల ఆశీర్వచనాలతో, పురో

హితుల మంత్రోచ్చారణలతో వివాహమనే ఆ వేడుకకు అర్థం పూర్తిగా తెలియకున్నా, స్త్రీ జీవితంలో ఇదొక పెద్ద మలుపని మాత్రం అర్థమయింది పార్వతికి. మాంగల్యధారణ జరిగిన మరుక్షణం నుంచి తాను మరొక ఇంటిమనిషి అయిపోయింది. ఇంత వరకూ పుట్టిపెరిగిన పుట్టింటికి తాను ఒక కొత్త మనిషి అయింది. స్త్రీ జీవితంలోని మరో అధ్యాయం ప్రారంభమయిందని అనుకుంది పార్వతి, భర్తతో అత్తవారింట అడుగు పెడుతూ.

కొత్త కోడలు, కొత్త మనుషులు. పరిచయంలేని వాతావరణం. అన్నీ సందేహాలే. అన్నీ భయాలే. దానికితోడు మామగారి హుంకరింపులూ, అత్తగారి అజ్ఞలూ, ఆడబిడ్డల సూటిపోటి మాటలూ, మరదుల హేళనలూ, వీటన్నిటితో ఒక్కొకసారి మతి పోతుందనిపిస్తూంది పార్వతికి. ఇవన్నీ విశ్వనాథం బాహుబంధంలో కరిగిపోయి, అతడూ, అతని అనురాగమూ మినహా, ప్రపంచంలో మరేమీ లేవన్నంత హాయీ అనుభవిస్తూంది పార్వతి.

ఒకొక్కసారి దుఃఖం పెల్లుబుకుతుంది. అందరూ ఒక్కుమ్మడిగా సాధిస్తారు. అందరిలోను తాను ఒంటరిది అయిపోతుంది. ఉదయం ఆఫీసుకు వెళ్ళి, సాయంత్రం అలిసి వచ్చిన భర్త ముఖం చూడగానే తాను చెప్పదలుచుకున్నదేమీ చెప్ప లేదు. తన దుఃఖం అతని ముందు వెళ్ళబోసుకుని ఊరట పడదామనుకున్న ఆమె మనస్సు, తన చిరునవ్వు కోసం తపించే భర్త హృదయాన్ని గాయపరచటానికి తిరస్కరిస్తుంది. అల్లాగే రోజులు వెళ్ళిపోతున్నాయి.

శంకరం పుట్టాడు. వాడి ఆటపాటలలో, ముద్దు మాటలలో తన ఆవేదనలు మరిచిపోగలుగుతూంది పార్వతి. మాతృత్వం రావడంతోనే స్త్రీలో ఎన్నో మార్పులు వస్తాయి. ఏదో పెద్దరికం వస్తుంది. సంక్రాంతికి పుట్టింటికి పిలుచుకు వెళ్ళటానికి అన్నయ్య వస్తున్నాడంటే, పార్వతి హృదయం ఆనందంతో గంతులు వేస్తూంది. తాత్కాలికంగా ఈ వాతావరణంలో నుంచి కొంతకాలం తప్పించుకోనవచ్చనే ఆలోచన ఆమె హృదయానికి కొంత ఊరట కలిగిస్తూంది కూడా.

సీత, రామం పుట్టారు.

పాతికేళ్ళు నిండని పార్వతి శారీరకంగానూ, మానసికంగానూ కూడా మారిపోయింది, వయసు మీరిన వృద్ధురాలిలా. జీవితమంటే ఓ విధమైన నిరాశ నిండిపోయిందామెలో. ముగ్గురు బిడ్డల తల్లి తను. అయినా యేలాటి వ్యక్తిత్వమూ లేదు. ఇంట్లో అందరూ తనను ఇంకా అవహేళన చేస్తూనే ఉన్నారు. "అలా కాదు, ఇలా" అంటూ ప్రతి పనీ సరిదిద్దుతూనే ఉన్నారు. భర్తలో కూడా ఏదో మార్పు వచ్చింది. చీటికీ మాటికీ విసుక్కుంటున్నారాయన. ఏమిటీ వింత? స్త్రీ జీవితం యింత దుర్భరమైనదా? స్త్రీలూ, స్త్రీలనే హింసిస్తారు. పురుషులూ స్త్రీలనే హింసిస్తారు. ప్రకృతి కూడా స్త్రీల పట్ల అన్యాయమే చేస్తూంది! ఏమిటీ విధివైపరీత్యం! స్త్రీ జన్మించటంతోనే బానిసలా, అందరికీ ఆటవస్తువులా జన్మిస్తుందా? పోనీ యెక్కడికేనా పారిపోతేనో? కానీ ఎక్కడికి? తరుచూ యిలాటి ఆలోచనలే కలుగుతున్నాయి పార్వతికి. ఉండబట్టలేక భర్త నదేమాట అడిగింది ఒకసారి.

విశ్వనాథం గంభీరంగా నవ్వాడు.

"స్త్రీ మనుగడే ఒక వింత, పార్వతీ! అనురాగమూ, త్యాగమూ, ఆనందమూ, దుఃఖమూ, సహనమూ, అవమానమూ, స్వార్థమూ, పరార్థమూ—వీటన్నిటి సమ్మిశ్రిత స్వరూపమే స్త్రీ!"

"అయితే ఇక మాకు విముక్తే లేదంటారా? సుఖమే లేదంటారా?" ఉద్రిక్తంగా అడిగింది పార్వతి.

"విముక్తి అనే నీ మాటలకు అర్థమేమిటో నాకు తెలీదుగానీ, ప్రతి స్త్రీ విముక్తిలోకంటే, బంధనలోనే ఆనందాన్ని అనుభవిస్తుందని మాత్రం చెప్పగలను. ఉదాహరణకు నువ్వు చూడు, పార్వతీ. ఇంట్లో అశాంతిగా ఉన్నపుడు, భరించలేనంత చికాకు కలిగినపుడు 'ఎక్కడికేనా పారిపోతాను' అంటావు. కానీ వెళ్ళగలవా? ఉహుఁ. నీ వల్లకాదు. బిడ్డల మీద మమకారాన్ని నువ్వు వదులుకోలేవు. నా మీద అనురాగాన్ని తెంచుకోలేవు. సంసారంమీది కాంక్ష విడనాడలేవు. ముందెప్పుడో సుఖపడాలనే ఆకాంక్ష రూపుమాపలేవు. కాబట్టి నిన్ను నువ్వే బంధించుకుంటావు. పైగా విముక్తి అంటూ నువ్వు సాధించబోయే సౌఖ్యంకంటే, అందులో ఉన్న కష్టనష్టాల వల్ల భయమే ఎక్కువగా కనిపిస్తుంది. ఇక ఎక్కడికి పారిపోతావు? ఏ యుగంలోనయినా స్త్రీ జీవితం ఇంతే! ఎన్ని యుగాలు మారినా ఇంతే!"

భర్త మాటలలోని నగ్నసత్యం బాగా బోధపడుతూంది పార్వతికి. నిజమే, తానెక్కడికీ పోలేదు. అత్తవారిల్లు నరక

మయినా, స్వర్గమయినా, భర్త దుర్మార్గుడయినా, సన్మార్గుడయినా, అతని అండలేక ఆమె జీవించలేదు.

ఆరోజు ఆఫీసునుంచి వచ్చిన విశ్వనాథం తల్లినీ, భార్యనూ పిలిచాడు హడావుడిగా.

"అమ్మా! నేనీ ఉద్యోగం మానేస్తున్నాను!" అన్నాడు. శ్రోతలు ఇద్దరూ నిర్విణ్ణులయ్యారు. పిడుగు నెత్తిన పడ్డట్లయింది పార్వతికి.

ఇన్నాళ్ళూ భర్త ఏదో కొంత సంపాదిస్తూంటేనే, ఇంట్లో తన పరిస్థితి అంతంతమాత్రంగా వుంది. ఇక అదికూడా మానేస్తే? తనూ, పిల్లలూ?

"ఆఫీసులో గొడవలేమైనా వచ్చాయట్రా?" అత్తగారు ఆదుర్దాగా అడిగింది.

"లేదమ్మా! నా స్నేహితుడొకడు పెద్ద కంపెనీ ఒకటి పెట్టాడు. దానికి నన్ను మానేజరుగా ఉండమని మరీమరీ కోరుతూ, ఉత్తరం వ్రాశాడు. అన్ని సదుపాయాలూ కూడా చూచి పెట్టాడుట. ఎక్కువ వ్యవధి లేదు. ఎల్లుండే నేను పార్వతినీ, పిల్లలనూ తీసుకుని వెళతాను." విశ్వనాథం మాట పూర్తి కాకముందే, అత్తగారు కాస్త అసహనంగా అంది "పరిగెత్తి పాలు తాగేకంటే........"

"అమ్మా! అవన్నీ పాతకాలపు మాటలు. అవకాశమూ, అదృష్టమూ అనుకున్నప్పుడల్లా రావు. అవి వచ్చినపుడు ఏదో

పిచ్చి సాకులు చూపి జారవిడుచుకోవడం అవివేకుల లక్షణం.''
ఇక మాటలు సాగనివ్వలేదు విశ్వనాథం.

పార్వతికి క్షణకాలం తానేమి వింటున్నదో, అర్థం గానంతటి మైకం కమ్మినట్లయింది. ఆజన్మాంతం కఠిన శిక్ష వెయ్యబడిన తరువాత హఠాత్తుగా శిక్ష తగ్గిపోయి, జైలు బయటికి వచ్చి విశాల ప్రపంచాన్ని ఆత్రంగా తిలకిస్తున్న ఖైదీ మనఃస్థితే, అనుభూతులే సరిగ్గా ఆమెకు కలిగాయి.

రెండు రోజులు ఇంట్లో అందరూ బాధపడ్డారీ హఠాత్పరిణామానికి. దీనికంతటికీ పార్వతే కారణమయి ఉండవచ్చుననే నిందారోపణలు, విసుర్లు కూడా ఆమె చెవిని పడకపోలేదు.

ప్రయాణమై వెళుతున్న పార్వతినీ, పిల్లలనూ, విశ్వనాథాన్ని బాధతో, నిష్టూరాలతో, దుఃఖంతో హెచ్చరిస్తూ ఆరోజున ఇంట్లోవాళ్ళంతా సాగనంపుతూంటే, వాటన్నిటి వెనక, వారిలో దాగిఉన్న మమకారం, సంతోషంలో ఉక్కిరిబిక్కిరి అవుతున్న పార్వతికి అర్థం కాకపోవటంలో ఆశ్చర్యం లేదు!

రూపుమాసిన ఉత్సాహం మళ్ళీ చిగురించింది పార్వతిలో. అది వయసును కూడా అధిగమించింది. భర్త, పిల్లలు! అహర్నిశమూ, ఆ తన చిన్న సంసారం కోసం పాటుపడటమే ఆమె లక్ష్యం. అందులో ఆమె ఎలాటి కష్టమూ అనుభవించటం లేదు సరికదా, అంతులేని ఆనందాన్ని పొందుతూంది కూడా! నూతన జీవితం. ఒకప్పుడు భర్తకైనా తన అభిప్రాయాన్ని స్వేచ్ఛగా వ్యక్తంచెయ్యలేకపోయిన పార్వతి, ఏ పనీ చెయ్యటం

చేతకాదంటూ, ఎందుకూ పనికిరాని జీవిగా పరిగణించబడిన ఆమె, అనుభవశాలి అయిన సలహాదారుగా ఇరుగు పొరుగుల మన్ననలు పొందుతూంది. తనకూ ఓ వ్యక్తిత్వం, గౌరవం అంటూ ఏర్పడ్డాయని ఆనందం ఆమె హృదయమంతా నిండి పోయింది!

ఇప్పుడు స్త్రీ జీవితాన్ని గురించి పార్వతి ఊహాలే వేరు. "నిజంగా స్త్రీగా జన్మించడంలోనే ఓ ప్రత్యేకత ఉంది. అన్ని జీవరాసులలోకి అన్నివిధాలా పరిపూర్ణత్వం కలిగిన ప్రాణి ఒక్క స్త్రీయే! అవకాశం లేకుంటే అల్లికలేని తీవెలా మట్టిమీదే చుట్టలుచుట్టుకు అణగారిపోయే స్త్రీ జీవితం, అవకాశం ఉంటే, శోభాయమానంగా అల్లుకుని పరిమళిస్తుంది." అంది ఒకసారి భర్తతో పార్వతి.

"ఎందుకైనా మంచిది. ఈ నీ అభిప్రాయాన్ని జాగ్రత్తగా వ్రాసి ఇయ్యి. దాచి ఉంచుతాను. మళ్ళీ ఎప్పుడేనా 'స్త్రీ బానిసగా జన్మిస్తుందా?' వగైరా ప్రశ్నలు వేసినపుడు నీకే ఇస్తాను" అనేశారాయన నవ్వుతూ.

దీపావళి వారంరోజు లున్నదనగా, పిలుచుకు వెళ్ళడానికి అన్నయ్య వచ్చాడు.

"ఇప్పుడే స్థిమితపడ్డాం, అన్నయ్యా! ఇంతలోనే నేనక్కడికివస్తే, పిల్లలకు చదువుపోతుంది. ఆయనకు హోటలు భోజనం బొత్తిగా పడదు. మరొకసారి వీలుచూచుకు వస్తాంలే, అన్నయ్యా!" అంది పార్వతమ్మగా నామాంతరం పొందిన పార్వతి.

ఆశ్చర్యంగా చెల్లెలివేపు ఒకసారిచూచి, "ఏం ఆడవాళ్లే మీరు!" అనేశాడు అన్నయ్య.

అవును మరి. పిల్లలూ, భర్తా! ఆ స్వర్గాన్ని వదిలి ఎక్కడికి వెళ్ళగలదు తను? ఇంతకంటే ప్రపంచంలో ఆత్మీయు లెవరున్నారు? ఆ ఆలోచన తనకే ఆశ్చర్యం కలిగించింది. స్త్రీ ఎంత స్వార్థపూరితురాలు! ఒకప్పుడు, అత్తవారిఇంట్లో ఉండగా ఎప్పుడు అన్నయ్య వస్తాడా? ఎప్పుడీ నరకంలోనుంచి కొంత కాలం తప్పించుకుపోదామా? అని ఉబలాట పడుతూండేది. కానీ, ఈనాడు?

పిల్లలు ముగ్గురూ పెద్దవాళ్ళయ్యారు. ఒక్కొక్కసారి వాళ్ల అభిప్రాయాలు పార్వతమ్మకు బొత్తిగా నచ్చటంలేదు. అడ్డువస్తే వాళ్ళు విసుక్కుంటున్నారు. అభిమానం ముంచుకు వస్తుంది. ఇంతగా కష్టపడి కని పెంచిన తల్లిని, బిడ్డలు ధిక్క రిస్తున్నారనే బాధతో కాస్సేపు మౌనం వహించినా, అంత లోనే అనురాగం పెల్లుబికి మళ్ళీ అది మరచిపోతుంది పార్వ తమ్మ. శంకరం పెళ్ళయి, భార్యాభర్తలిద్దరూ, తమకు చాలా దూరంలో ఉంటున్నారు. అక్కడ శంకరానికి ఉద్యోగం. అమ్మాయి సీతకూ పెళ్ళయి, అదీ దానిభర్తా కూడా చాలా దూరాన ఉంటున్నారు. శంకరం, వాడి భార్య, సీత, దాని భర్త ఎప్పుడో చుట్టపుచూపుగా వచ్చి వెడతారు, నాలుగు రోజులు. అంతే. ఇక రామం. ఏడేళ్ళుగా దగ్గిర ఉన్నది రామం, లక్ష్మి ఇద్దరే. మనవడు గోపీ.

రేపు వీళ్ళూ వెళ్ళిపోతారు.

"బామ్మా! చలేస్తోంది!" మనవడి నసతో మళ్ళీ ఇహ లోకంలోకి వచ్చింది పార్వతమ్మ.

"దుప్పటి కప్పుతానుండు, నాన్నా!"

నిద్రపోతూ కూడా తనను గట్టిగా వాటేసుకుని పడు కున్నాడు కుర్ర నాగన్న.

పార్వతమ్మకు అనుకోకుండా, కోడలు లక్ష్మి జ్ఞాపకం వచ్చింది. ఒకవేళ అదే ఒత్తిడిచేసి రామాన్ని ఇలా ప్రయాణం చేయించటం లేదుకదా? ఛ! ఏమిటీ ఆలోచన? ఒకప్పుడు తననూ అందరూ ఇలాగే అన్నారు. వెంటనే పార్వతమ్మ మనస్సులో ఏదో పొర తొలగినట్లయింది. అవును, లక్ష్మికూడా తన లాగే ఆడదే! ఒకవేళ ఆ అమ్మాయికి ఎన్నో తియ్యని కోరి కలు ఉండి ఉండవచ్చు. అత్తగారి పదవి రాగానే స్త్రీసహజమైన అధికార దర్పం తనలోనూ వచ్చేసింది. లక్ష్మి వయస్సులో, దాని అభిప్రాయాలూ, అలంకరణలూ, పనులూ ఒకటేమిటి— లక్ష్మి ఏదిచేసినా తనకు దానిలో ఏదో లోపం కనపడటమూ, తను విసుక్కోడమూ కూడా ఎక్కువై పోయాయి. అస్త మానం లక్ష్మిలో లోపాలెంచి సాధించటమే తనకు ముఖ్యమైన పనిగా మారింది. రామం అంతా తండ్రిపోలిక. ఏదీపట్టించుకోడు.

ఛ......తనెంత దిగజారిపోయింది! ఎంత పొరబాటు జరిగింది! ఇన్నాళ్లూ లక్ష్మిని గురించి తానూ ఓ స్త్రీగా ఏ నిమిషమూ ఆలోచించలేదు. కోడలి కోరికలను గురించిగాని, తాను కోడలుగా ఉన్న రోజులను గురించిగానీ తలచలేదు కూడా. ఒకటి రెండుమార్లు రామం, తమకు దూరంగా ఉద్యో

గానికి ప్రయత్నిస్తే, ఎన్నో నిష్ఠూరాలు పలికింది. "కొడుకు మీద ప్రేమ" అనే సాకుతో వాళ్లను నిలిపివేసింది. అంతేకానీ, ఒకప్పుడు తాను అనుభవించిన నరకంలాంటిదే తన కోడలికి కూడా తాను తయారుచేసి పెట్టాననేది తెలుసుకో లేక పోయింది.

పార్వతమ్మ కళ్లు చెమ్మగిల్లాయి. చివరకు నిన్నకూడా రామాన్ని ఆపటానికి ఎంతో హంగామా చేసింది. ఎంత పిచ్చి పని చేసింది! పశ్చాత్తాపం నిండి, కొడుకూ కోడళ్లమీద వాత్సల్యం పెల్లుబికింది పార్వతమ్మలో. నిండుమనస్సుతో ప్రయాణానికి అంగీకరిస్తూ, ఇందాకా డోలాందోళనగా ఉన్న హృదయాన్ని వివేకంతో సమాధానపరుచుకొంది ఆమె.

ఒక్కసారిగా, ఒకసారి తను భర్త అడిగిన ప్రశ్నకు సమాధానంగా ఆయన చెప్పిన సమాధానం గుర్తుకు వచ్చింది.

"స్త్రీ జీవితమే ఒక వింత, పార్వతీ! అనురాగమూ, త్యాగమూ, దుఃఖమూ, సహనమూ, అవమానమూ, స్వార్థమూ, పరార్థమూ వీటన్నిటి సమ్మిశ్రిత స్వరూపమే స్త్రీ!"

కొడుకూ, కోడలూ, మనవడూ కూర్చుని వెళుతూన్న బండి కనుచూపుమేర సాగిపోయేవరకూ చూస్తూ అల్లాగే నిల్చుండిపోయింది పార్వతమ్మ. కళ్లలో నిండుగా నిలిచి ఉన్న నీళ్ళలో, ఆవేదనా, ఆనందమూ కూడా తొణికిసలాడు తున్నాయి. బండిని సాగనంపి తిరిగివచ్చిన విశ్వనాథంగారు, నిశ్చలంగా నిల్చుని ఉన్న భార్యనుచూచి నివ్వెరపోయారు.

బాల్యంలో ఆమె ఊహలు వేరు. యౌవనంలో ఆమె కోరికలు వేరు. మాతృత్వం లభించిన తర్వాత ఆమె ఆలోచలు వేరు. జీవితంలో పరిపూర్ణత సిద్ధించిన తరవాత ఆమె అభిప్రాయాలు వేరు. ఇప్పుడు వృద్ధాప్యంలో ఆమె ఆకాంక్ష వేరు. నిశ్చలంగా నీరునిండిన ఆ స్త్రీమూర్తి కళ్లలో ఉన్న ఆలోచన ఒక్కటే. అభిప్రాయం ఒక్కటే. ఆకాంక్ష ఒక్కటే. ఎక్కడవున్నా తన బిడ్డలు సుఖంగా, సంతోషంగా, ఆయురారోగ్యైశ్వర్యాభివృద్ధులతో కలకలలాడుతూండాలి. అంతే!